

Das Leben der Anderen

ONDERDRUKKING EN LIEFDE IN DE DDR

*Na de komedies **Sonnenallee** (1999) en **Goodbye Lenin!** (2003) is er nu een serieuze film over de DDR. **Das Leben der Anderen** (2006) is een film die de zwarte kant van het leven in de politiestaat laat zien. De film laat geen ruimte voor Oostalgie, maar is confronterend en tegelijk ontvullend. Wàt nou socialistische heilstaat? "Dè Stasi-film!" "...Zo was het leven in de DDR-gevangenis!..." Met dit soort aanbevelingen, plus een karrenvracht aan artistieke onderscheidingen werd **Das Leben der Anderen** door de pers ontvangen. Maar hoe historisch is de film eigenlijk? En is de film bruikbaar in de geschiedenisles?*

HUUB OATTES

In 2000 was *Duitsland & Europa 1945 – 2000* voor het eerst een centraal eindexamenonderwerp. Eén casus ging over de Stasi, het gevreesde Oost-Duitse Ministerium für Staatssicherheit - MfS. Aan de hand van een serie bronnen moesten leerlingen zich afvragen hoe het herenigde Duitsland moest omgaan met de voormalige Stasi-medewerkers. In hoeverre waren Stasi-medewerkers daders en/of slachtoffers? Wie heeft het recht om over hen te oordelen? De auteurs van de stofomschrijving hadden het destijds goed ingeschat: momenteel is er een breed debat gaande in Duitsland

over schuld en verzoening na de tweede Duitse dictatuur. Veel ex-Stasimedewerkers vechten inmiddels voor rehabilitatie: 'wij zijn geen daders, maar slachtoffers van de geschiedenis!' Maar in *Das Leben der Anderen* lijkt het geen twijfel wie de daders en wie de slachtoffers zijn.

Stasi-officier wordt mens

Stasi-officier Gerd Wiesler, een onvoorwaardelijk aanhanger van het SED-socialisme, krijgt de opdracht om de succesvolle toneelschrijver Georg Dreyman te screenen op staatsondermijnende activiteiten. Diens zelfverzekerde

houding wordt verdacht gevonden door Wieslers superieuren. Wiesler begint vol overtuiging aan zijn klus en is al bij voorbaat zeker van zijn zaak: immers, wie door de Stasi verdacht wordt, is feitelijk al schuldig verklaard. Dreyman's appartement wordt volgehangen met microfoons en Wiesler heeft zijn af luisterpost op de zolder van het gebouw geïnstalleerd. Dagelijks luistert hij urenlang naar Dreyman's privé- en liefdesleven en de ideologische discussies binnen zijn cultureel-intellectuele vriendenkring. De eenzame en ogenschijnlijk kille Wiesler wordt geraakt door

Huub Oattes is docent geschiedenis en oud-redactielid van Kleio.

de emotionele en menselijke gevoelens bij Dreyman en zijn vriendin, topactrice Christa-Maria Sieland. Ook de vrijheid van denken in de kunstenaarswereld zet hem aan het denken. Deze eenzijdige ontmoeting met het leven van de anderen zal grote consequenties hebben voor alle betrokkenen. Zeker als hij erachter komt dat de af luisteropdracht gebaseerd is op machtspolitiek en corruptie van zijn directe Stasi-baas Grubitz en vooral van de minister van cultuur Bruno Hempf. Deze laatste weet de mentaal kwetsbare actrice Sieland te chanteren: seks in ruil voor medicijnen en een succesvolle toneelcarrière. Hempf wil Dreyman kwijt als concurrent en daarvoor misbruikt hij zijn politieke macht. Ook Grubitz heeft aspiraties en heeft daarvoor de steun van Hempf nodig, en dus gebruikt hij Wiesler om Dreyman te ontmaskeren als staatsvijand. Diep teleurgesteld in de platvloerse motieven van zijn meerderen en vanuit sympathie voor Christa-Maria besluit Wiesler voor het eerst in zijn leven af te wijken van de kadaverdiscipline en frustreert hij het onderzoek. Door Dreyman's 'overtredingen' niet door te geven aan zijn superieuren redt hij hem. De 'goede mens' in Wiesler is ontwaakt.

Schrijver wordt dissident

Terwijl Wiesler verandert van een ijskoude agent in een bestrijder van zijn corrupte superieuren, zien we ook Dreyman een verandering ondergaan. De schrijver, die zijn land dient met het schrijven van socialistische toneelstukken, wordt kritischer op dat systeem. Die houding wordt sterker naarmate hij meer betrokken raakt bij zijn intellectuele vrienden. Enkel hebben een

beroepsverbod gekregen vanwege 'opruimende' ideeën. De zelfmoord van een vriend duwt Dreyman over de streep. Hij komt in aanraking met een redacteur van het West-Duitse tijdschrift *Der Spiegel*, en schrijft voor hem een artikel over het aantal zelfmoorden in de DDR. Hij legt een relatie tussen het leven in de DDR en de hoge zelfmoordcijfers. Als dat verhaal in de BRD gepubliceerd wordt, is ook de positie van Wiesler kritiek geworden. Zijn superieuren zijn woedend. Wiesler moet geweten

hebben van de publicatie, maar waarom heeft hij het dan niet verhinderd?

Eerst wordt de kwetsbare Christa-Maria door de Stasi (Wiesler!) onder druk gezet en zij verradt haar geliefde. Wiesler redt Dreyman opnieuw door belastend bewijsmateriaal te ontvreemden uit het appartement voordat zijn collega's arriveren. Een dramatische ontknoping volgt.

In de epiloog, het verhaal verspringt naar de tijd na de hereniging, ontdekt de naïeve Dreyman

EUROPEAN FILM AWARDS 2006
Best film - Best actor - Best screenplay

GERMAN FILM AWARDS
Best Film - Best screenplay - Best production design
Best actor - Best actor supporting role
Best Cinematography - Best costume design

AUDIENCE AWARD
Film Festival LOCARNO - VANCOUVER
WARSAW - PESSAC

GOLDEN GLOBE AWARDS 2007
Nomination for Best Foreign Language Film

Martina Gedeck
Ulrich Muehe
Sebastian Koch
Ulrich Tukur

DAS LEBEN DER ANDEREN

een film van
Florian Henckel von Donnersmarck

a production by WIEDEMANN & BERG PRODUCTIONS in co-production with BAYERISCHER RUNDFUNK. ADTE. SCREENPLAY & FILM BY FLORIAN HENCKEL VON DONNERSMARCK. "THE LIVES OF OTHERS" MARTINA GEDECK, ULRICH MUEHE, SEBASTIAN KOCH, ULRICH TUKUR, THOMAS THEIHE, NANS-JUWE BAKER, HERBERT KNAIP, casting SIMONE BAR, production manager TOM STERNITZKE, sound ARNO WILHELM, supervising sound editor CHRISTOPH VON SCHÖNBURG, sound re-recording mixer HUBERTUS BATH, make-up ANNETT SCHULZE, SABINE SCHULMANN, costumes GABRIELE BINDER, production design SALKE BÜPP, music GABRIEL YAROS, STEPHANE MÜCHHA, director of photography HAGEN BOGDANSKI, film editing PATRICIA ROMMEL, editorial department CLAUDIA GLADZIEWSKI, HUBERT VON SPRETT, MONIKA LOSKOWICZ, ANDREAS SCHRETMÜLLER, coproducers DIRK HAMM, FLORIAN HENCKEL VON DONNERSMARCK, producers ULRICH BERG, MAX WIEDEMANN, written and directed by FLORIAN HENCKEL VON DONNERSMARCK

abc omt german films

www.cinemien.nl/www.daslebenanderanderen.nl

Foto: Cinemien

wat er zich destijds werkelijk heeft afgespeeld. Hij achterhaalt de identiteit van zijn Stasi-beschermengel HGW XX/7 en besluit hem op te zoeken, maar ziet daar op het laatste moment toch van af. In plaats daarvan laat de regisseur hier fraai twee verhaallijnen samenkomen.

Betrouwbaarheid

Wat valt er op te merken over de historische betrouwbaarheid van *Das Leben der Anderen*? Duidelijk is dat de regisseur zich zeer degelijk heeft voorbereid. Hij sprak uitvoerig met Stasi-officieren en slachtoffers. Een groot deel van de film werd in het voormalige Stasi-hoofdkwartier opgenomen. De Stasi, 'wapen en schild van de partij', bestond uit ruim 90.000 vaste medewerkers die de beschikking hadden over zo'n 200.000 *Inoffizielle Mitarbeiter*. Deze mensen waren veelal eerst verdachten die na ondervraging 'vrijwillig' hun diensten aanboden aan de staat als Stasi-luistervink binnen hun gezin, werk, de school, de sportvereniging, het leger, etcetera. Samen presteerden ze het om over 6 miljoen personen een dossier aan te leggen. Er is discussie geweest over de

vraag of een Stasi-officier zo emotioneel betrokken kon raken bij zijn onderzoek en daarna ook eigenhandig zoveel zand in de machine kon stoppen als in de film gebeurt. Socialisme met een menselijk gezicht bestond niet in de DDR, aldus Duitslandkenner Willem Melching (UVA), laat staan een Stasi met een menselijk gezicht. En hadden DDR-ministers wel middelen om de Stasi voor privé-doeleinden in te schakelen? Ook wordt het onwaarschijnlijk geacht dat de Stasi officieren zou inzetten voor het simpele af luisterwerk, dat in de jaren tachtig ook al draadloos en op afstand plaatsvond. Maar het blijft natuurlijk een speelfilm en geen historische documentaire. Belangrijk voor mij was de reactie van Natascha, mijn collega Duits en afkomstig uit de voormalige Sovjet-Unie. De film had haar aangegrepen en een soort 'thuiskomgevoel' gegeven. 'Dat vertrouwde beeld van achterdochtige mensen die zich constant bespied weten en bang zijn voor het verraad door een (on)bekende ander. Zelfs nu nog, als mensen mij belangstellend vragen stellen, steekt achterdocht de kop op; ik kan dat niet tegenhouden!'

De film in de klas

Zonder twijfel verdient het de voorkeur de film in zijn geheel te vertonen. Bij het begrip dictatuur denken leerlingen al gauw in beelden van Hitler's nazi-Duitsland of Stalin's Sovjet-Unie, waarin vermeende tegenstanders zonder aarzeling gedood werden of als ze geluk hadden slechts in concentratiekampen terecht kwamen. Maar van welke middelen maakt een moderne dictatuur gebruik om gehoorzaamheid van zijn burgers af te dwingen? *Das Leben der Anderen* laat zien dat die gehoorzaamheid ook veel subtieler bereikt kan worden door middel van intimidatie, dreiging en chantage. Wat betekent het te moeten leven in zo'n systeem? In de beklemmende film komt sterk naar voren dat verraad steeds op de loer ligt. Wantrouwen en onzekerheid worden permanente elementen van het dagelijkse bestaan. Hoe houdt je je staande in zo'n paranoïde omgeving? Maar de boodschap is ook dat zelfs in zo'n bedreigende en steriele wereld de mens zich niet eeuwig laat muilkorven. Een boodschap van hoop.

Tips voor losse scènes

Enkele losse scènes die de uitleg en discussie over het leven in de DDR (of het leven in een moderne dictatuur) kunnen ondersteunen.

- In de openingsscène van de film leren we de Stasi kennen in de persoon van de kille en meedogenloze officier Wiesler. Zijn vastberaden jacht op staatsvijanden schetst een ongemakkelijk beeld van een onvrije wereld. De manier van ondervragen, die gepaard gaat met verbale intimidatie en uit-

Das Leben der Anderen, 2006.

Regisseur: Florian Henckel von Donnersmarck, 137 minuten.

Met o.a. Ulrich Mühe en Sebastian Koch (Zwartboek).

De Duitstalige dvd is al beschikbaar, de Nederlandse versie wordt in oktober 2007 verwacht.

Zie ook: www.daslebenderanderen.nl en

www.movie.de/filme/dlda/

Via uw bioscoop kunt u ook schoolvoorstellingen organiseren.

Distributeur Cinemien biedt dan de gelegenheid de film tegen sterk gereduceerd tarief te bekijken. Informeer bij uw bioscoop naar de mogelijkheden.

puttingstactiek, is benauwend en verhelderend tegelijk.

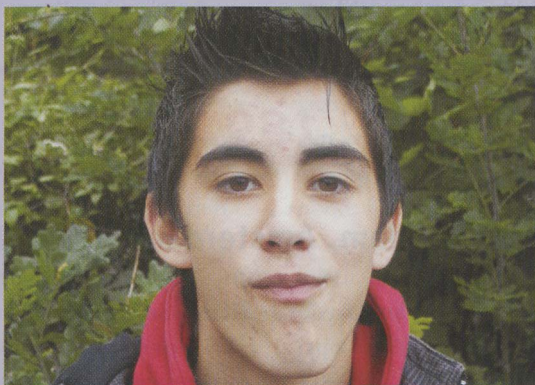
- Een ander voorbeeld is de ogenschijnlijk terloopse scène met Dreymanns buurvrouw. Zij is ongevraagd getuige van het plaatsnemen van de af luistermicrofoons. Wiesler legt haar het zwijgen op, door te dreigen dat anders haar dochter haar studie kan vergeten. De Stasi is blijkbaar zo goed geïnformeerd over de bewoners van het complex.
- Een bruikbare scène speelt zich af in de kantine van het MfS waar Wiesler en zijn baas Grubitz komen lunchen. Een Stasi-medewerker lanceert wat typische kantoorhumor over de werkgever. Grubitz beticht hem van staatsvijandig gedrag; zijn carrière lijkt verkeken.
- Op het verjaardagsfeest van Dreymann maken heftige discussies duidelijk hoe moeilijk het leven is van de groep kunstenaars. Welke keuze maken betrokkenen als het gaat om de strijd tegen onrecht: blijven ze passief, of gaan ze de confrontatie aan? Elke keus heeft een prijs. Altijd goed voor de wat-zou-jij-doen-in-zo'n-situatie-vraag.
- In de slotscène voel je de ontredde van Dreymann als hij erachter komt dat hij afgeluisterd werd. Zij biedt een aardig aanknopingspunt voor een bespreking over wat er in de ex-DDR gebeurde toen de Stasi-archieven werden vrijgegeven.

Het opzetten van een vakoverstijgend project rondom de film met de collega's Duits en CKV biedt tal van mogelijkheden om het thema van meerdere kanten te belichten en uit te diepen. Het biedt de kans om de hele film te laten zien. Er is ook een educatief

pakket bij de film beschikbaar. (www.cinemien.nl)

Ten slotte

Das Leben der Anderen is een uiterst boeiende film, die voor een groot deel historisch betrouwbaar is. Omwille van de artistieke

NAHUEL (17, 5-VWO, TEVENS AMATEUR-FILMER)

*'De film verbeeldt de feiten die wij in de klas krijgen voorgeschied. Elke scène zou een klas die dit thema behandelt, goed doen. De communistische sfeer is overal aanwezig. Elk detail is relevant. Een bar moet leeg zijn, straten vies en gebouwen kil. De film laat de kijker een beklemmend gevoel ondergaan over de aanwezige spanning in het toenmalige Oost-Duitsland. Niemand viel te vertrouwen. Elk personage dat zich gevoegd had naar de staat kwam kil en communistisch over. De acteurs hebben dat geweldig neergezet, maar ze waren niet de enige kracht van de film. Zoals je in de gemiddelde actiefilm 'non-stop spanning' hebt vanwege de vele schrik-effecten, had **Das Leben der anderen** ok een permanente, maar heel subtiele spanning.*

*De hele film was doordrenkt met nervositeit van de karakters, het communisme had immers veel verraders. Niemand wist of hij goed of slecht was. En al was je goed, dan wordt er nog altijd aan je getwijfeld of je geen neigingen hebt naar kapitalisme of andere slechte zaken. Iedereen wordt in de gaten gehouden. De druk van de Stasi sijpelt door alle gelederen van de maatschappij. Er was geen persoonlijke vrijheid. **Das Leben der Anderen** laat dat heel goed overkomen. Gelukkig regent het toch nog goede daden die de deprimerende sfeer enigszins opfleuren. De regisseur bevestigt dat het communistische systeem geweldig op papier is, maar dat het in de praktijk niet goed is uitgevoerd. Een volk is niet één, een volk is iedereen.'*

vormgeving zijn enkele historisch discutabele aanpassingen gedaan. Als je hiermee rekening houdt, lijkt de film bijzonder geschikt om leerlingen en docenten een invoelbaar beeld te geven van het onvrije leven in de DDR.